

1854'te Fransızlar Moritanya'ya girdi; ancak ülkenin içlerine doğru nüfuz etmeleri XX. yüzyılın başlarında gerçekleşti. Böylece Mağrib'den koparak ekonomik bakımdan Saint Louis ve Senegal'deki Dakar'a bağlanan Moritanya Fransızlar'ın vesayetini kabullendi. 1950'li yıllarda bağımsızlık faaliyetleri hızlandı. 28 Eylül 1958'de ülke Moritanya İslâm Cumhuriyeti adı altında Fransız Birliği'nin özerk bir üyesi olarak kendini kabul ettirdi. 23 Haziran 1959'da millet meclisi Muhtar Olad Daddah'ı başbakan seçti. 28 Kasım 1960'ta Moritanya İslâm Cumhuriyeti bağımsız bir devlet olarak ilân edildi. Muhtar 20 Ağustos 1961'de seçimleri kazanarak ilk devlet başkanı oldu. Moritanya 1969'da İslâm Konferansı Teşkilâtı'na, 4 Aralık 1973'te Arap Birliği'ne, 1975'te Arap Ekonomik Birliği Konseyi'ne katıldı. Saygın bir kişiliğe sahip bulunan ve Moritanya'yı Mağrib ile Siyah Afrika arasında bir köprü konumuna getirme idealini kısmen gerçekleştiren Muhtar, Fas'ın İspanya'nın eski İspanyol Sahrâs'ından çekilmesinin ardından kayıp topraklar gözüyle baktığı yerleri geri alma çabasına karşı verilen mücadelede başarılı olamadı. 14 Kasım 1975'te Madrid'de yapılan antlaşma ile İspanya Batı Sahrâ'dan çekilmeyi ve bölgeyi Fas ile Moritanya'ya bırakmayı kabul etti. Nisan 1976'da imzalanan bir antlaşma ile de Batı Sahrâ Fas ile Moritanya arasında taksim edildi. Muhtar 10 Haziran 1978'de askerî bir darbe ile devrildi. O tarihten bu yana ülkede pek çok hükümet değişikliği ve etnik mücadele gerçekleşti; 14 Kasım 1975 antlaşmasını tanımayan Polisario Cephesi kanlı eylemler yaptı. Ülkenin ekonomik çöküntüden, kuraklıktan meydana gelen kıtlıklardan ve eski İspanyol Sahrâs'ın sahiplenilmesinden doğan çatışmalardan kurtulabilmek için devamlı şekilde uluslararası yardıma ihtiyaç duyduğu halde ayakta kalabilmesi günümüz Afrika'sının şaşırtıcı olaylarından biridir; bunda çeşitli etnik grupları bir arada tutan İslâmiyet'in etkisi büyüktür. 20 Mayıs 1961 anayasası İslâm dinini, etnik kökenlerinin farklılığına rağmen Moritanya halkının ve devletinin resmî dini olarak kabul etmiş ve devlet başkanlığına seçilebilmeyi de Müslümanlık şartına bağlamıştır.

Moritanya'da tarikatların önemli tesiri vardır. Süfîler ülkenin her tarafına dağılmıştır ve bunlardan bazıları kadındır. Muhtemelen tarikatların en eskisi yüz yıllar boyunca önemini yitirmeyen Şâze-lyiye'dir. Künthe kabilesine mensup ünlü

liyye'dir. Künthe kabilesine mensup ünlü şeyhlerle ilişkilendirilen Kâdiriyye ise bütün Batı Sahrâ'nın en büyük tarikatıdır. Senegal nehri civarında yaşayan siyahî nüfus arasında Ticâniyye yaygındır. Ülkede Vehhâbîlik de güçlü bir konuma sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

C. C. Stewart – E. K. Stewart, *Islam and Social Order in Mauritania: A Case Study from the Nineteenth Century*, Oxford 1973; Ch. Harrison, *France and Islam in West Africa: 1860-1960*, Cambridge 1988; C. Belvaude, *La Mauritanie*, Paris 1989; Abdel Wedoud Ould Cheikh, "Le facteur religieux dans l'organisation d'une tribu maure", *al-Ansâb, la quête des origines: Anthropologie historique de la société tribale arabe* (ed. P. Bonte v.dğr.), Paris 1991, s. 201-238; S. Calderini v.dğr., *Mauritania*, Oxford 1992, s. 69-73; H. T. Norris, "Mürîtâniyâ", *EJ* (İng.), VII, 611-628.

HARRY THIRLWALL NORRIS

MORİTUS

Hint Okyanusu'nda bir adalar ülkesi.

- I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA
- II. TARİH
- III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Afrika'nın 2000, Madagaskar'ın 890 km. doğusunda yer alan ülke Moritus (Mauritius), Rodrigues, Agalega, Cargados Carajos adalarından oluşur. Resmî adı Moritus Cumhuriyeti (Republic of Mauritius), yüzölçümü 2040 km², nüfusu 2004 yılı başlarına ait tahminlere göre 1.265.000, başşehri Port Louis (144.000), diğer önemli şehirleri Beau Bassin – Rose Hill ile (111.000) Vascoas-Phoenix'dir (104.000). Hollandalılar 1598'de adaların büyüğünü ele geçirdiklerinde buraya Birleşik Eyaletler Cumhuriyeti'nin (Felemenk Cumhuriyeti) en önde gelen yöneticisi Prens Maurits van Nassau'ya izâfeten Mauritius ismini vermişlerdir.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Moritus adası (1865 km²) volkanik bir yapıya sahip olup başlıca üç sarp kütleden meydana gelir. Adanın en belirgin özelliği yükseltisinin azlığı, diğer bir özelliği ise doğu kıyısında şerit halinde uzanan 20 m. kadar yükseklikte dar bir kıyı mercan resifinin bulunmasıdır. İklimde ocaktan mayısa kadar devam eden sıcak ve yağışlı bir mevsim dikkat çeker. Yıllık ortalama yağış 900 mm. ile 5 m. arasında değişir. Kuzeydoğu, kuzey ve batıdaki kıyı ovaları yılda 1 metreden az yağış alan kurak bölgelerdir; diğer bölgelere ve merkezî kısma ise yılda 5 m. kadar yağmur düşer. Sıcaklıklar 20°C ile 23°C arasında değişir. Ada, aralık ayından nisan ayına kadar sıcak mevsim süresince siklonlara ve genellikle bunların yaptığı ağır tahribata mâruz kalır. Toprakların tamamı evvelce ormanlarla kaplı idi ve 2 m. yağış alan yörelerde nemcil, diğer yörelerde ise kurakçıl (veya baltalık) ormanlar bulunuyordu. Halen gerçekleşen yoğun kesimler sebebiyle ancak 26.000 hektarlık bir alanda ormana rastlanır; 1400 hektarlık bir alan da yeniden ağaçlandırılmıştır.

Ülkede nüfus yoğunluğu 529'dur (km²). Üçte ikisi Hintliler'den meydana gelen halkın % 43'ü şehirlerde, % 57'si kırsal kesimlerde oturmaktadır. Adalarda İngilizce (resmî dil), Fransızca, çeşitli Hint lehçeleri ve yerel diller konuşulur. Ekonomi ülke yüzölçümünün % 45'inde yapılan tarıma dayalıdır. Ekilebilen arazilerin en az ârızalı ve en verimli olan % 90'ı şeker kamışına ayrılmıştır. Diğer önemli tarım ürünlerini sırasıyla çay, kahve, tütün ve vanilya teşkil eder. Tarım ekonomik sebeplerle ihraç ürünlerine yönelik olduğu için gerekli yiyecek maddelerinin büyük bir kısmı Güney Afrika'dan ve Avustralya'dan getirtilir. Hayvancılık da nüfusu hızla artan ülkenin ihtiyacını karşılayacak düzeyde değildir ve hayvansal gıda maddeleri yine yurt dışından sağlanır. Geliş-

Moritus'un başşehri Port Louis'den bir görünüş

MORİTUS

mekte olan turizm önemli bir gelir kaynağıdır. Ülkenin başlıca sanayi kuruluşlarını çay, şeker, melas, bira ve rom fabrikaları oluşturur. Ayrıca elektrikli araç gereç, kibrit ve dokuma fabrikaları bulunmaktadır. Moritus adasının güneyindeki tuzlardan da tuz elde edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sami Öngör, *Devletler ve Ülkeler Ansiklopedisi*, Ankara 1967, s. 123; Türkkiye Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara 1977, s. 528-530; E. A. Boateng, *A Political Geography of Africa*, Cambridge 1978, s. 236-247; Aydoğan Köksal, *Afrika Genel ve Ülkeler Coğrafyası*, Ankara 1999, s. 176-179; "Mauritius", *Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, VII, 1971-1978.

AYDOĞAN KÖKSAL

II. TARİH

Moritus, Hint Okyanusu'nun güneybatı kısmında bulunan ve Mascarene adaları denilen üç adadan (diğer ikisi Réunion, Rodrigues) biridir. 1153'te coğrafyacı İdrisi'nin çizdiği dünya haritasında Dina Arobi (Dinarobin) adıyla bir Arap adası olarak gösterilen Moritus'un XII. yüzyıldan itibaren müslüman Arap denizcilerce bilindiği anlaşılmaktadır. Moritus adasındaki bazı yerlerin günümüzde Medine, Moha ve Yemen gibi isimler taşıması müslümanların burada çok erken dönemlerdeki varlığına işaret etmektedir. Ancak Batı kaynaklarında müslümanların ilk dönemlerde Mascarene adalarında uzun süre ikamet etmedikleri, XVI. yüzyılda Portekizli ve Hollandalı denizcilerin gelişinden sonra bölgenin iskâna açıldığı ileri sürülmektedir.

Portekizliler, Moritus adasına ilk defa 1498'de Vasco da Gama öncülüğünde geldiler. 1507'de Portekizli kaptan Diego Fernandez Pereira adaya Cyrne (Cirne) adını verdi. 1516'da Moritus'ta bir sömürge kurmaya çalışan Hollandalılar beraberlerinde getirdikleri kölelerin dağılara kaçması üzerine bu düşüncelerinden vazgeçmek zorunda kaldılar.

Hollandalılar, Hindistan deniz yolu üzerindeki Moritus'u uzunca bir süre erzak ve malzeme temin üssü olarak kullandılar. 1638'de Cornelius Simonz Gooyer'in Moritus'a vali tayin edilmesiyle birlikte adada yeniden sömürgeleştirme faaliyeti başladı. Arazileri işletmek için Avrupa'dan adaya gelen asiller iş gücünü karşılayacak köleleri Endonezya ve Madagaskar'dan getirdiler. Ancak aşırı kuraklık ve kasırgaların korkunç tahribatı yüzünden sömürgeleştirme gayretleri başarısızlıkla sonuçlandı. Hollandalılar 1710 yılında

köleleriyle birlikte adayı terketmek zorunda kaldılar.

1715'te Guillaume Dufresne d'Arset kumandasında bir Fransız donanması adaya geldi. Adanın adı Île de France olarak değiştirildi. Bu tarihten 1810 yılına kadar devam eden Fransız döneminde adada yirmi iki vali görev yaptı. Fransız hükümeti 1721'de sömürgeleştirmeye başladığı Moritus'un idaresini 1722-1767 yılları arasında Fransız Doğu Hindistan Şirketi'ne (Compagnie Française des Indes Orientales) devretti.

1721'den itibaren önce Senegal ve Gine'den, daha sonra Madagaskar ve Doğu Afrika sahillerinden çok sayıda köle kahve ve baharat üretiminde çalıştırılmak üzere Moritus'a sevk edildi. Bu iş gücü, Hint Okyanusu'nda faaliyet gösteren Fransız Doğu Hindistan Şirketi'nin ekonomik bakımdan güçlenip yayılmasını sağladı. 1735'te şirket tarafından Moritus'a vali tayin edilen Bertrand-François Mahé de Labourdonnais başşehir Port Louis'yi kurduğu gibi adanın tamamen sömürgeleştirilmesine çalıştı. Mozambik başta olmak üzere çevre bölgelerden getirttiği köleleri şeker kamışı, kahve, pamuk ve baharat tarlalarında çalıştırdı. Ayrıca adada yol, su sarnıcı, hastahane, kışla, dükkân, değirmen ve tuğla ocakları açtırdı. Port Louis'yi bir liman haline getirdi. 1735'te 1000 kişi civarında olan adanın nüfusu 1767'de 15.000'i köle olmak üzere 20.000'e ulaştı.

İngiltere-Fransa arasındaki Napolyon savaşı sırasında Hint Okyanusu'nda

mevcut Fransız korsanlarının sığınak olarak kullandığı Moritus İngilizler tarafından kuşatıldı ve son Fransız valisi Charles Decaen 2 Aralık 1810'da adayı İngilizler'e teslim etti. Bu tarihte adada Mozambik ve Madagaskar asıllı, 60.000'i köle olan 75.000 kişi yaşıyordu. Ada 1814 Paris Antlaşması ile kesin biçimde İngilizler'in eline geçti. İngilizler, adanın ismini Hollandalılar tarafından verilen Moritus şekline çevirdikleri halde adadaki çok sayıda yer adı Fransızlar'ın kullandığı şekliyle korundu. 1833'te İngilizce resmî dil olarak kabul edildi. 1835'te köle ticareti yasaklanınca köleler serbest bırakıldı. Yerlerine beş yıllık çalışma izniyle Hintliler ve az miktarda Çinli getirildi. 1835-1907 yılları arasında Moritus'a gelen Hintli sayısı 450.000'i geçti. Ada nüfusunun üçte ikisini oluşturan Hintliler, daha önce burada yaşayan eski kölelerin kullandığı Fransızca ile Afrika dillerinin karışımı Kreol dilini kısmen benimzediler ve bu dile İngilizce ve Hintçe'den kelimeler aldılar. 1867'deki sıtma salgınında ada nüfusunun yarısından fazlası telef oldu. Hindistan deniz yolu üzerinde önemli bir üs olan Moritus adası 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte Avrupalılar için önemini kaybetti. 1967'de yapılan referandumda Moritus'un İngiltere'den ayrılması kabul edildi; 12 Mart 1968'de bağımsız yeni bir devlet kuruldu. Yönetimde İngiltere modelinin esas alındığı Moritus Cumhuriyeti, İngiliz sömürgeleştirmesini bir arada tutan Commonwealth'in ve Fransızca konuşan ülkeler birliğinin üyesidir.

Moritus adası İmamı Şeyh Nasreddin İbn Gazî'nin özel günlerde giymek üzere Osmanlı padişahından resmî bir elbise gönderilmesini talep eden belge (BA, Y.PRK. BŞK., nr. 2/47)

